

# KIEDY SIĘ UKSZTAŁTOWAŁY I JAK SIĘ ZMIENIAŁY NAZWISKA CHŁOPSKIE W KSIĘSTWIE CIESZYŃSKIM? PRZYPADEK RODU ŚMIŁOWSKICH

*Michael Morys-Twarowski*

DOI 10.69108/slsb.2025.2.01

## Michael Morys-Twarowski: When Did Peasant Surnames in the Duchy of Cieszyn Take Shape, and How Did They Evolve? Case of the Śmilowski family

*The purpose of this article is to reconstruct the history of the first generations of the Śmilowski family up to the beginning of the 18th century. A compilation of data on their family and property connections would not necessarily take the form of a scientific article, but a wider circle of researchers should be interested in the question of the surnames (and nicknames) used by the members of the family described. It makes it possible to date the formation of peasant surnames in the Duchy of Cieszyn to the first half of the 16th century at the latest, to observe their instability during the 17th century and to find the rules governing this instability, and to see in the Śmilowskis one of the oldest families still living in this part of Silesia.*

**Key Words:** *Cieszyn Silesia; Duchy of Cieszyn; Genealogy; Name Change; Peasants; Surnames*

### Wprowadzenie

Śmilowscy są rodem chłopskim, z którego wywodzili się pierwsi znani wójtowie dziedziczni Śmilowic (cz. Smilovice), niewielkiej miejscowości położonej obecnie w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego<sup>1</sup>. Dotychczas nie poświęcono im żadnego opracowania. O pierwszych wójtach tej miejscowości wspominali, opierając się na dwóch najstarszych księgach gruntowych, Vincenc Prasek w artykule opublikowanym w 1907 roku i Irena Cichá w książce poświęconej historii Śmilowic wydanej w 2009 roku<sup>2</sup>. Dodatkowo Franciszek Popiołek wprowadził do obiegu naukowego osobę Śmila lub Smyla, od którego miały wziąć nazwę Śmilowice<sup>3</sup>.

Celem niniejszego artykułu jest odtworzenie dziejów pierwszych pokoleń rodu Śmilowskich do początku XVIII w. Samo zestawienie danych na temat ich powiązań rodzinnych i majątkowych nie musiałoby przybierać postaci artykułu naukowego, jednak szersze grono badaczy powinna zainteresować kwestia nazwisk (i przezwisk) używanych przez przedstawicieli opisywanej rodziny. Pozwala ona datować kształtowanie się nazwisk chłopskich w Księstwie Cieszyńskim najpóźniej na pierwszą połowę XVI w., obserwować

1 Ze względu na język rozprawy nazwy miejscowości podaję w języku polskim; dla miejscowości znajdujących się w granicach Republiki Czeskiej przy pierwszym wystąpieniu podaję czeską nazwę w nawiasie.

2 Vincenc PRASEK, *Gruntovní a sirotčí registra na Těšínku* 6, 1907, s. 102; Irena CICHÁ, *Smilovice. Z historie obce = Śmilowice. Z historii gminy*, Český Těšín 2009, s. 29.

3 Franciszek POPIOŁEK, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939, s. 213.

ich labilność na przestrzeni XVII w. i odnaleźć zasady rządzące tą labilnością, a w samych Śmiałowskich – widzieć jeden z najstarszych rodów mieszkających po dziś dzień w tej części Śląska.

### Śmiał – pierwszy dziedziczny wójt Śmiałowic?

Śmiałowice powstały prawdopodobnie w pierwszej połowie XV w. (najstarsza wzmianka pochodzi z 1448 r.)<sup>4</sup>. Na przestrzeni lat 1460–1623 pięciokrotnie zmieniali właściciele na linii szlachta – książę. Dopiero w 1626 r. wraz z nabyciem wioski przez Elżbietę Lukrecję, ostatnią piastowską władczynię Księstwa Cieszyńskiego, Śmiałowice ostatecznie weszły do cieszyńskiego klucza domeny książęcej<sup>5</sup>.

Franciszek Popiołek na podstawie nazwy Śmiałowice przyjął, że pierwszym osadnikiem był Smil lub Smyl, pochodzący prawdopodobnie z sąsiednich Gutów (pl. i cz. Guty)<sup>6</sup>. Etymologia nie ulega wątpliwości<sup>7</sup>. Jedynie można zastanawiać się, czy właściwa forma imienia nie brzmiała jednak Śmiał<sup>8</sup>. Co do miejsca pochodzenia, F. Popiołek wskazywał, że właśnie w Gutach w 1671 r. mieszkał kowal Adam Szmela<sup>9</sup>. Ten argument nie przekonuje, bo nazwisko Szmela raczej miało inną etymologię (niem. *schmel* – szczupły)<sup>10</sup>.

4 Ladislav HOSÁK, *Historický místopis okresu Český Těšín. 2. část*, Těšínsko 2, 1959, nr 5, s. 5–12, cit. s. 8. Data ta nie jest powszechnie przyjęta w literaturze. Robert MRÓZEK, *Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego*, Katowice – Bielsko-Biała 1984, s. 173; Idzi PANIC, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu (do 1528 roku)*, Cieszyn 2015, s. 309, podają rok 1460.

5 F. POPIOLEK, *Historia osadnictwa*, s. 213–214; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 8–9; Jiří STIBOR – Karel MÜLLER, *Falešný rytíř Jan Jeřábek z Mořkova*, Těšínsko 42, 1999, nr 4, s. 1–8, cit. s. 5; Radim JEŽ, *Listiny těšínských knížat renesančního věku. Rekonstrukce knihy „Matrica privilegiorum ab anno 1558”*, Český Těšín 2010, s. 89, 107; Waław GOJNICZEK, *Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653)*, Katowice 2014, s. 124–126.

6 F. POPIOLEK, *Historia osadnictwa*, s. 213. Opierający się na tej pracy Grzegorz JAWOR, *La colonisation valaque sur les versants nord des Carpates pendant le Petit Âge Glaciaire (aux XVe et XVIe siècles)*, Balcanica Posnaniensia 25, 2018, s. 251–268, cit. s. 256, traktuje miejsce pochodzenia jako pewne i nazywa go „Smyl de Gutów” (sic!).

7 R. MRÓZEK, *Nazwy miejscowe*, s. 173; Halszka GÓRNY, *Imiona słowiańskie z członami lubo-, -lun, miło-, -mil w toponimii Polski*, Słowo. Studia językoznawcze 10, 2019, s. 71–72.

8 W XIV w. w Księstwie Opolskim do sporego znaczenia doszedł rycerski ród Śmiałów z Chrościny herbu Oksza; Maciej WOŹNY, *Rycerstwo opolskie do połowy XV wieku*, Katowice 2020, s. 313–317. Wersję Smil podają jednak Zofia KOWALIK-KALETA – Leonarda DACEWICZ – Beata RASZEWSKA-ŻUREK, *Słownik najstarszych nazwisk – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w Historii nazwisk polskich tom I*, Warszawa 2007, s. 146.

9 F. POPIOLEK, *Historia osadnictwa*, s. 283 przypis 202. Wzmianka o Szmelu znajduje się w najstarszej księdze gruntowej Gutów: *Zemský archiv v Opavě (dalej ZA v Opavě)*, Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské, (dalej KKT), inv. č. 3, k. 5. Skan odpowiedniej strony jest dostępny online: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=92cd7ded2b194d01bfc031d5714cf03e&scan=dbb23314d9c74ed59419ffa8813d602d> (dostęp: 27.08.2025).

10 Brak właściciela gruntu o tym nazwisku w urbarzu z 1647 r.: I. PANIC (ed.), *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr książęcych z 1646 roku*, Cieszyn 2005, s. 89–93 (uwaga: większość literatury datuje ten urbarz na rok 1647). Nazwisko w wersji „Smihel” w Gutach odnotowano w 1730 i 1734 r. w księgach metrykalnych parafii rzymskokatolickiej w Trzyciezu, do której należała ta wioska; ZA v Opavě, *Sbírka matrik Severomoravského kraje (dalej: SMSK)*, sign. Ja VI 1, k. 32, 53v; sign. Ja VI 4, k. 23.

Jeżeli Śmiłowice wzięły nazwę od pierwszego osadnika (a nie od pierwszego właściciela), należałoby przyjąć, że powstały jako wioska książęca, która dopiero później (przed 1448 r.) trafiła w ręce szlacheckie. Z drugiej strony od imion rycerzy pochodzą inne toponimy w dawnym Księstwie Cieszyńskim, biorące swój początek od nazw osobowych, jak Boguszowice (od rycerza Bogusza), Hermanice/Herzmanice (cz. Heřmanice) koło Ostrawy (od Hermana, kasztelana ostrawskiego) czy Błędowice (cz. Bludovice) (od Błuda z Pňovic)<sup>11</sup>. Imię Śmił pojawia się też wśród cieszyńskiego rycerstwa w połowie XV w.<sup>12</sup>

Przyjmując jednak, że Śmił był zasadźcą, można byłoby upatrywać w nim pierwszego dziedzicznego wójta Śmiłowic, żyjącego przypuszczalnie w pierwszej połowie XV w. Nie wiadomo, czy ewentualni potomkowie Śmiła utrzymali dziedziczne wójtostwo w Śmiłowicach, czy w pewnym momencie zdecydowali się je sprzedać. Brak odpowiednich dokumentów w tym zakresie trudno traktować jako argument za albo przeciw, bo mogły ulec zniszczeniu w ciągu prawie dwóch stuleci, zanim zaczęto w 1614 r. prowadzić najstarszą znaną księgę gruntową dla Śmiłowic.

### Śmiłowscy – nie przybysze ze Śmiłowic, lecz wójtowie Śmiłowic

Najstarsze źródła na temat rodu nazwiskiem Śmiłowski sięgają dopiero początku XVII w., jednak jest to ród o dłuższej historii. Wskazuje na to samo nazwisko. Od pierwszej wzmianki w źródłach, czyli od 1614 r., brzmi ono Śmiłowski – w znaczeniu „[wójt] śmiłowski [tj. śmiłowicki]”<sup>13</sup>. Jest to jeden z co najmniej kilku przypadków w Księstwie Cieszyńskim, kiedy ród wójtowski zyskuje nazwisko od wioski. Najślynniejszym są Trzanowscy z Trzanowic (cz. Třanovice) (nazwisko nie oznacza osób pochodzących z Trzanowic, ale ród wójta „trzanowskiego”)<sup>14</sup>, podobny kazus to Milikowscy z Milikowa

11 R. MRÓZEK, *Nazwy miejscowe*, s. 41, 43, 77–78; Jiří STIBOR, *Těšínská šlechta v proměnách staletí, in: Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století) = Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek)*, ed. Jiří Brňovják – Waław Gójniczek – Aleš Zárický, Ostrava – Katowice 2011, s. 71–106, cit. s. 103; Milan PASTRŇÁK, *Úvahy o nejstarší historii obcí Bludovice*, 19. 04. 2015, <https://www.obrazyzkranky.cz/clanky/bludovice/uvahy-o-nejstarsi-historii-obci-bludovice..html> (dostęp: 27.08.2025).

12 R. MRÓZEK, *Nazwy miejscowe*, s. 173.

13 V. PRASEK, *Staré rody na Těšínsku. Dokońceni*, Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakovslví a ostatní pomocné vědy historické 1, 1946, nr 4, s. 81–83, traktował pierwszych Śmiłowskich jako osoby niewymienione z nazwiska (uznawał „śmiłowicki” za przymiotnik we frazie „wójt śmiłowski”).

14 Dziadek słynnego pastora Jerzego Trzanowskiego (1592–1637), Adam, był wójtem Trzanowic. Najszerzej o genealogii rodu Trzanowskich pisał Władysław MILERSKI, *Genealogia rodu Tranovských*, Genealogicko-Heraldický Hlas 3, 1993, nr 1, s. 23–28. Niebawem ukaże się mój artykuł na temat tego rodu: Michael MORYS-TWAROWSKI, *Genealogia Jerzego Trzanowskiego*, in: Śląska linia Sunneghów na Państwie Bielskim (1592–1724). W 300. rocznicę śmierci Juliusza Gottlieba Sunnegha (1665–1724), ostatniego przedstawiciela rodu na bielskim zamku, ed. Grzegorz Madej, Bielsko-Biała [praca przygotowywana do druku].

(cz. Milíkov)<sup>15</sup>, Wojkowscy (Vojkovský) z Wojkowic (cz. Vojkovice)<sup>16</sup> i Zamarscy z Zamarsk<sup>17</sup>.

Zapewne też do starych wójtowskich rodów prowadzą korzenie rodzin Guckich (Guty), Ligockich (Ligota Alodialna [cz. Zpupná Lhota] albo Ligotka Kameralna [cz. Komorní Lhotka] ewentualnie Ligota koło Bielska, Ligota Dolna [cz. Nižní Lhoty] lub Ligota Górna [cz. Vyšní Lhoty]), Lipowskich (Lipowiec), Puńcowskich (Puńców), Stonawskich (Stonawa [cz. Stonava])<sup>18</sup>, Świbickich (Sibica, dawniej Świbica [cz. Svibice]), Toszonowskich (Tošonovský) (Toszonowice [cz. Tošanovice]), Trzenieckich (Trzyniec [cz. Trinec]) i Trzycieskich (Trzycież [cz. Strítež])<sup>19</sup>. W literaturze bez głębszego rozeznania przyjmuje się, że chodzi po prostu o przybyszy z poszczególnych wiosek<sup>20</sup>, a nie o przedstawicieli starych rodów wójtowskich. Retorycznie można tylko zapytać, skąd tacy Śmiłowscy przybyli do Śmiłowic albo Wojkowscy do Wojkowic?

15 Ostatnim wójtem z tego rodu był Fryderyk Milikowski, który w 1627 r. wspólnie z bratem Klemensem (Klimkiem) odkupił grunt wójtowski od ojca (niewymienionego z imienia w księdze gruntowej), a w 1629 r. potwierdził transakcję na tzw. „wielkiej gromadzie” w Jabłonkowie. W 1646 r. sprzedał grunt Baltazarowi Milikowskiemu zwanemu Kuśką, co zatwierdzono w 1650 r. na „wielkiej gromadzie”. Przy okazji Fryderyk Milikowski zapewnił sobie wymowę (dożywocie); żył jeszcze 27 III 1659 r., kiedy odebrał ostatnią ratę za grunt. Nazwisko Milikowski zasadniczo znika wtedy z Milikowa (Baltazar i jego potomkowie używają już nazwiska Kuśka) (ZA v Opavě, KKT, inv. č. 7, k. 31–32). Fryderyk obok Klemensa miał jeszcze brata Jerzego, zmarłego przedwcześnie. Jerzy pozostawił jednego syna Adama, który znalazł się pod opieką właśnie Fryderyka (ZA v Opavě, KKT, inv. č. 25, k. 5). Prawdopodobnie bratem Fryderyka był także Jan Milikowski, który w 1625 r. nabył grunt w niedalekich Mostach koło Jabłonkowa. Zmarł krótko po 31 V 1644 r., pozostawiając wdowę Ewę (ZA v Opavě, KKT, inv. č. 10, k. 92–92v). Ewa odsprzedała grunt w 1654 r. Adamowi Milikowskiemu (zapewne tożsamy z Adamem, synem Jerzego; byłby to bratanek jej zmarłego męża) i Janowi Motyce. Adam Milikowski zmarł niedługo przed 7 VII 1697 r., kiedy grunt przejął jego syn, Wawrzyniec (ZA v Opavě, KKT, inv. č. 10, k. 92v–93v). Od Adama Milikowskiego wywodzą się Milikowscy z Mostów koło Jabłonkowa.

16 Miloslav KROČEK, *Fojti na frýdeckém panství. 2. část*, Těšínsko, 46, 2003, nr 1, s. 1–7, cit. s. 6. Protoplasta rodu i zarazem pierwszy znany wójt Wojkowic, Jan, został odnotowany w urbarzu z 1580 r. Wojkowice leżały w tej części Księstwa Cieszyńskiego, gdzie mówiono w języku czeskim (morawskim), ale niektórzy przedstawiciele rodu tamtejszych wójtów osiedlili się w wioskach, gdzie mówiono po polsku, stąd obie formy są uprawnione, chociaż w kontekście samych wójtów Wojkowic właściwy jest wariant czeski (morawski). Genealogię jednej z linii rodu zestawili Oldřich VOJKOVSKÝ, *Rodokmen rodu Vojkovských*, Rajhradice 1986 (maszynopis dostępny w: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, sig. R 344).

17 W 1617 r. grunt w Mistrzowicach nabyła Katarzyna „stara wójtowa Zamarska”. W 1656 r. w tej wiosce mieszkał Paweł Zamarski, najpewniej jej potomek; V. PRASEK, *Staré rody na Těšínku. Dokončení*, s. 82.

18 Według tradycji rodzinnej Stonawscy pochodzili jednak z Górnego Śląska: Jan STONAWSKI, *Kronika rodu Stonawskich z Lesznej. Część pierwsza – nasz dom*, Zwrot 2022, nr 9, s. 32.

19 Uwaga: nie zaliczają się do tego grona niektórzy Bobreccy, a także Cieszyńscy, Hermaniccy, Pogwizdowscy, Ropicey i Ustronscy, rodziny pochodzenia żydowskiego, których protoplaści przyjęli nazwiska wraz z chrztem w XVIII wieku (nazwiska nawiązywały do miasta Cieszyna oraz do wsi Bobrek, Hermanice, Pogwizdów, Ropica i Ustron). O niektórych wymienionych rodach: Janusz SPYRA, *Conversion of Jews in Cieszyn Silesia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, in: *Jews in Silesia*, ed. Marcin Wodziński – Janusz Spyra, Kraków 2001, s. 33–55, cit. s. 51, 54.

20 Np. Ludwik BROŻEK, *O Janie z Oldrzychowic Milikowskim i jego kontaktach z Lelewelem, Mickiewiczem i krajem*, Kalendarz Zwrotu 1956, s. 79 (odnośnie Milikowskich); Józef CHLEBOWCZYK – Blanka PITRONOVÁ, *K otázce osídlení a zalidnění Těšínských Beskyd na příkladě Komorní Lhotky*, Slezský sborník 60, 1962, 2, s. 203–222, cit. s. 210.

Jednocześnie już w XVI w. można odnaleźć wójtów, używających nazwisk, jak Jan Bieleśz, wójt Bukowca (cz. Bukovec) (wzmianka z 1563 r.)<sup>21</sup>, czy Marek Golec, wójt Goleszowa (wzmianka z 1567 r.)<sup>22</sup>. Fakt, że w urbarzu z lat 1576–1577 nieraz wójtowie figurują tylko z imieniem i określeniem wójt (foytt)<sup>23</sup>, nie świadczy o braku nazwisk wśród chłopów w Księstwie Cieszyńskim<sup>24</sup>. Stanowi to tylko dowód, że dla osoby sporządzającej urbarz takie określenie wystarczało do identyfikacji właściciela gruntu<sup>25</sup>. Wspomniany Jan Bieleśz występuje w tym zestawieniu po prostu jako „Janek Foytt”<sup>26</sup>.

Nade wszystko jednak warto sięgnąć do przykładu samych Śmiłowic. Drugiej połowy XVI w. sięgają najstarsze wzmianki o śmiłowickich rodach Stefków (Sztefków)<sup>27</sup>, Brzezinów<sup>28</sup> i – choć w tym ostatnim przypadku sam przekaz już jest z kolejnego stulecia – Zientków (Ziętków)<sup>29</sup>. Gdyby zatem obca osoba w połowie XVI w. nabyła dziedziczne wójtostwo w Śmiłowicach od przedstawiciela poprzedniego rodu wójtowskiego, na pewno nosiłaby inne nazwisko niż ogólnikowe „[wójt] Śmiłowski”. Pytanie, czy można czas powstania nazwisk „odmiejscowo-wójtowskich” (nie wiem, jak lepiej nazwać tę szczególną

21 R. JEŽ, *Listiny těšínských knížat*, s. 148–149. Należy sprostować jedną kwestię: stary dokument pergaminowy, o którym mowa w źródle, wystawił nie – jak przyjął wydawca źródła – książę cieszyński Kazimierz II, ale Kazimierz I w 1353 r.: ZA v Opavě, Slezský stavovský archiv, inv. č. 605, sign. B V-1.

22 R. JEŽ, *Listiny těšínských knížat*, s. 223.

23 Takie przypadki zestawia Václav DAVIDEK, *Osídlení Těšínska Valachy. Studie podle urbárů panství z let 1577, 1621, 1692 a 1755*, Praha 1940, s. 97.

24 Taki wnioski jednak siłą rzeczy narzucał się po lekturze wspomnianego urbarza. Przykładowo Jan BRODA, *Z dziejów starej granicznej wsi Guty*, Kalendarz Głosu Ludu 1947, s. 86, pisał na podstawie tego zestawienia, że w Gutach „połowa osadników miała nazwiska, gdy reszta oznaczona była imionami czy przezwiskami. Dla celów administracyjnych i sądowniczych przybierali oni w czasach późniejszych przymusowo nazwiska, albo nadawali je urzędnicy książęcy sami”. Władysław MILERSKI, *Nazwiska cieszyńskie*, Cieszyn 1996, s. 57, słusznie zwracał uwagę, że w kontekście badania nazwisk cenniejsze od urbarzy, sporządzanych przez świeckich urzędników, są księgi metrykalne, prowadzone przez duchownych osobiście znających odnotowywane osoby.

25 Podobnie Michał KOPCZYŃSKI, *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1998, s. 35, w kontekście polskich rejestrów z 1662 r. zwracał uwagę, że „posługiwanie się nazwiskami bądź tylko imionami przez autorów spisów nie może być jednak dowodem ich występowania bądź nie występowania z uwagi na sumaryczny charakter źródła”. Ciekawym kontekstem jest przykład mieszczanina Antoniego de Lanqvard (zm. 1661), z pochodzenia Burgundczyka, nadwornego krawca księżnej cieszyńskiej Elżbiety Lukrecji i prymatora Cieszyna. W księgach metrykalnych figuruje jako np. jako „Antonio Primatore” (Parafia rzymskokatolicka pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie, Metryki ślubów, t. 2, s. 11) albo (w dopełniaczu) „Antoniego Francuza kragczego” (ibidem, s. 82).

26 Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie (dalej APC), Komora Cieszyńska (dalej KC), sygn. 2543, k. 237. Edycja I. PANIC (ed.), *Urbarz cieszyński z 1577 r.*, Cieszyn 2001, s. 121.

27 R. JEŽ, *Listiny těšínských knížat*, s. 107.

28 ZA v Opavě, Urbariální komise slezská v Opavě, inv. č. 215 (odpis dokumentu z 20 VI 1596 r., w którym książę cieszyński Adam Waclaw daje Szczęsnemu Brzezinie ze Śmiłowic teren pod Godulą); Książnica Cieszyńska w Cieszynie (dalej KCC), sygn. APTL 014.003 (odpis tego samego dokumentu).

29 Pastor Jerzy Trzanowski, urodzony w 1592 r. w Cieszynie, pisał, że jego matką była Jadwiga Zientek (Ziętek) ze Śmiłowic (*Hedvige Zentkoviana, de Smilovicz oriundis*); Stirps Transciana, in: Ján ČAPLOVIČ, *K životopisu J. Třanovského*, Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 10, 1936, s. 142. Opracowałem genealogię najstarszych pokoleń rodu Zientków ze Śmiłowic do przełomu XVII i XVIII w., która niebawem powinna ukazać się drukiem: M. MORYS-TWAROWSKI, *Genealogia Jerzego Trzanowskiego*.

kategorię nazwisk odmiejscowych, będących właściwie nazwiskiem odzawodowym, a zatem odapelatywnym) przesunąć jeszcze bardziej wstecz?<sup>30</sup>

Problemem jest fakt, że sprzed 1552 r. brak ksiąg gruntowych, a w zachowanych urbarzach nie notowano imion (ani nazwisk) chłopów<sup>31</sup>. Do dyspozycji pozostaje niewiele źródeł, które można różnie interpretować. Świadczy o tym przypadek Guckich (Gutskich) z Gutów. W 1459 r. wójtostwo w Gutach od Małgorzaty, siostry reprezentujących ją cieszyńskich mieszczan Bartosza i Szymka, nabył Piotr Dielosza (Działosza)<sup>32</sup>. Z jednej strony potomkowie Piotra mogli zwać się [wójtami] Guckimi, z drugiej w Gutach mogli pozostać krewni Małgorzaty, którzy zostali wcześniej spląceni (np. stryjowie) i używać już określenia Gucki w charakterze nazwiska<sup>33</sup>.

Co najmniej od połowy XVI w. wójtostwo w Gutach należało już do rodu Pudłów, skoro w 1572 r. Jakub Pudło, wójt Gutów, był winien swojemu rodzeństwu (dzieciom nieżyjącego już starego wójta) 97 reńskich<sup>34</sup>. Ród ten w kolejnych pokoleniach konsekwentnie używał nazwiska Pudło<sup>35</sup>.

Tak więc Śmiłowscy – na co wskazuje ich nazwisko – byli wójtami dziedzicznymi Śmiłowic dłużej niż Pudłowie wójtami dziedzicznymi sąsiednich Gutów, czyli co najmniej od pierwszej połowy XVI wieku.

Na pierwszy rzut oka przeciwko przyjętej hipotezie o starym rodowodzie nazwisk „odmiejscowo-wójtowskich” może świadczyć fakt, że słynny zbójnik Ondraszek (1680–1715), syn wójta Janowic, w piśmie cesarza Karola VI z 1716 roku figuruje – jak podaje polska literatura przedmiotu – jako Andrzej Janowski<sup>36</sup>. Jednak jest to incydentalne

30 Zofia KOWALIK-KALETA, *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, Warszawa 2007, s. 366–368, w ramach nazwisk chłopów wyróżnia tylko odapelatywne i odimienne (dla szlachty odmiejscowe, odapelatywne i odimienne, dla mieszczan odapelatywne, odimienne, odetniczne i obcego pochodzenia).

31 Urbarz z 1518 r. (znany z odpisu z 1524 r.) wydał R. JEŽ, *Urbár těšínské komory a svatební smlouva knížete Václava II. s Annou Braniborsko-Ansbašskou z roku 1518*, Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 18, 2007, s. 107–136. Nawet niektóre zestawienia z drugiej połowy XVI w. zasadniczo nie zawierają chłopskich imion i nazwisk, por. R. JEŽ, *Těšínské knížecí panství z pohledu dvou urbaniálních sumářů z let 1567 a 1594*, Těšínsko 65, 2022, nr 1, s. 59–96.

32 F. POPIOLEK, *Historia osadnictwa*, s. 137.

33 W XVII w. Gucy mieszkali w pobliskiej Ligotce Kameralnej: ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 27 (w 1615 r. Jerzy Gucki spłacił grunt, w 1623 r. sprzedał go synowi, Janowi). Por. też V. DAVIDEK, *Osídlení Těšínska*, s. 101.

34 APC, KC, sygn. 2317, k. 792; V. PRASEK, *Gruntovní a sirotčí registra*, s. 96.

35 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 3, k. 5–6v; Urbaniální komise slezská v Opavě, inv. č. 206/1 (w 1578 r. Andrzej i Szymon Pudłowie uzyskali od księcia Wacława III Adama potwierdzenie posiadania dziedzicznego wójtostwa w Gutach); F. POPIOLEK, *Historia osadnictwa*, s. 137. Zdaje się, że od Pudłów wywodzą się Pudlikowie, notowani w Rzece Śmiłowickiej (dawniej część Śmiłowic, potem samodzielna osada) w XVIII w.: APC, KC, sygn. 1942/46, k. 232v (w 1729 r. Jan Pudlik kupił chałupę w Rzece, oznaczoną później numerem 48; od 1769 r. jej właścicielem był Adam Pudlik, syn Jana).

36 Józef LONDZIN, *O naszych śląskich zbójcach*, Gwiazdka Cieszyńska 1923, 11, s. 1; L. BROŻEK, *Zbójnickie sprawy i dokumenty*, Kalendarz Zwrotu 1955, s. 127. Nazwisko raczej należałoby oddać jako Janovský, bo mieszkańcy Janowic mówili po czesku/morawsku.

wystąpienie. Ówczesny ród wójtów Janowic używał nazwisk Kavalec (stryj Ondraszka) i Fuciman (brat Ondraszka), sam zaś zbójnik miał nosić nazwisko Szebesta (Šebesta)<sup>37</sup>.

### **Łukasz Młynarz (fl. ok. 1593) – pierwszy znany przedstawiciel rodu Śmiłowskich**

Pierwszym znanym przedstawicielem rodu był Łukasz Młynarz, który około 1593 r. sprzedał grunt w Śmiłowicach swojemu synowi Jerzemu Młynarzowi. Jerzy Młynarz dopiero 6 sierpnia 1615 r. spłacił „Tomasze fogta Smilowskeho y namistu ginych bratrzy”<sup>38</sup>. Z tego zapisu można wnioskować, że synem Łukasza Młynarza był również Tomasz.

W przypadku Łukasza i jego potomków określenie Młynarz funkcjonowało w podwójnym znaczeniu: jako nazwisko i jako określenie zawodowe<sup>39</sup>. W tym czasie w Śmiłowicach znajdował się też drugi młyn. Na początku XVII wieku jego właścicielem był Jan Czyż, który w 1614 roku sprzedał go swojemu synowi, Tomaszowi Czyżowi<sup>40</sup>.

Często dziedziczni wójtowie posiadali również młyn, nie szukając daleko można wskazać na wspomnianych wyżej Bieleśzów z Bukowca i Pudłów z Gutów. Podobnie musiało być w Śmiłowicach. Można zaryzykować hipotezę, że przodkowie Łukasza, posiadający jednocześnie grunt wójtowski i młyn, byli nazywani Młynarzami (widocznie w ten sposób lepiej identyfikowało ich w lokalnej społeczności). Być może stare rody wójtowskie wyzbywały się młynów relatywnie szybko, a w Śmiłowicach nastąpiło to znacznie później, stąd określenie Młynarz przetrwało w charakterze nazwiska, zwłaszcza gdy u schyłku XVI wieku doszło do podziału rodowych posiadłości między Tomasza (otrzymał grunt wójtowski) i Jerzego (otrzymał młyn).

Dopuszczalna jest też interpretacja, moim zdaniem bardziej przekonująca, że nazwisko Łukasza zostało dopisane anachronicznie i nazywał się w istocie Śmiłowski (jako wójt), a dopiero jego syn Jerzy został nazwany Młynarzem (był to pierwszy raz, kiedy na gruncie wójtowskim w Śmiłowicach nie znajdował się młyn, stąd potrzeba innego określenia właściciela młyna).

### **Tomasz Śmiłowski (†przed 1629) i jego potomstwo**

Tomasz Śmiłowski w bliżej nieznanym czasie wykupił, najpewniej od ojca, grunt wójtowski w Śmiłowicach. Nastąpiło to przed 1593 r., skoro w przypadku jego brata, Jerzego, odnotowano transakcję z tego okresu. Grunt wójtowski ostatecznie spłacił 11 XI 1617 r.<sup>41</sup> W odpisie urbarza cieszyńskiego klucza dóbr książęcych, prowadzonego

37 M. KROČEK, *Fojti na frýdeckém panství*, Těšínsko 45, 2002, nr 4, s. 1–9, cit. s. 5–6; M. MORYS-TWAROWSKI, *Szebesta Andrzej zwany Ondraszkiem (1680–1715), zbójnik ze Śląska Cieszyńskiego, bohater licznych podań*, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 47, Warszawa – Kraków 2011, s. 581.

38 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20.

39 W księdze gruntowej nieruchomości określana jest zwykle jako grunt, ale pada też określenie młyn; ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20v. Młyn na tym gruncie (Śmiłowice nr 3) notuje również zestawienie młynów wodnych na terenie dzisiejszej Republiki Czeskiej: *Prostřední mlyn* [Smilovice], <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/9815-prostredni-mlyn> (dostęp: 13. 11. 2025).

40 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 80.

41 Ibidem, k. 5.

od 1621 r., figuruje jako „Tomek foyt”<sup>42</sup>. Zmarł przed 30 I 1629 r.<sup>43</sup> Żona Tomasza, nieznana z imienia, zmarła po 11 VI 1644 r., kiedy odebrała od syna, Jerzego, ostatnią ratę za grunt wójtowski w Śmiłowicach<sup>44</sup>.

W księgach gruntowych udało mi się odnaleźć informacje na temat czterech synów Tomasza Śmiłowskiego: **Marcina, Pawła, Jerzego [I]** i Waclawa (Wańka). Odnośnie tego ostatniego, to w 1627 r. Jan Czyż, nabywca jednego z gruntów w Śmiłowicach, miał spłacić zobowiązania, m.in. „Jurkowi Foitowemu” i „Wankowi Foitowemu”<sup>45</sup>. W 1644 i 1654 r. nabywca wójtostwa w niedalekich Oldrzychowicach (cz. Oldřichovice) był zobowiązany do spłacenia Waclawa Śmiłowskiego<sup>46</sup>. Na liście Wałachów mustrowanych z 1626 r. część dla Śmiłowic otwiera Waniek, syn wójta („Foytów syn”)<sup>47</sup>.

**Marcin** w księdze gruntowej Ligotki Kameralnej figuruje jako (w dopełniaczu) „Martina Vogta Smilowskeho Syna”. 18 II 1627 r. odkupił grunt od swojego teścia, Macieja („Maczka”) Ogarka<sup>48</sup>. W 1632 r. sprzedał grunt bratu, Pawłowi, co ten zakomunikował 4 II 1633 r. na wielkiej gromadzie. Marcin żył jeszcze 11 III 1636 r., kiedy odbierał kolejną ratę za nieruchomość<sup>49</sup>. Zmarł przed 15 VI 1644 r., kiedy raty odbierają już „sieroty”, niewątpliwie jego dzieci: Anna, Katarzyna i Jerzy<sup>50</sup>. W księdze gruntowej wśród osób, którym przysługują spłaty, pojawiają się Zuzanna, Jakub i Dorota, najpewniej też dzieci Marcina. Wiadomo, że Jerzy ostatni opuścił Księstwo Cieszyńskie. 16 III 1653 r. w księdze gruntowej zanotowano, że jego spłatę przejęła zwierzchność (tj. Komora Cieszyńska), ponieważ „ten Jura” przeniósł się na Morawy („do Margkrabstwi Morawskie”)<sup>51</sup>.

**Paweł**, jak wspomniano wyżej, w 1632 r. odkupił od brata, Marcina, grunt w Ligotce Kameralnej<sup>52</sup>. W 1644 r. w księdze gruntowej figuruje jako „Paweł Fogtów”<sup>53</sup>. To określenie oznaczało syna wójta sąsiednich Śmiłowic; bez znajomości kontekstu genealogicznego można byłoby widzieć w nim błędnie syna wójta Ligotki Kameralnej. W urbarzu z 1647

42 I. PANIC (ed.), *Urbarz Cieszyński z 1621 r.*, Cieszyn 2003, s. 106. Jest to jeden z nielicznych zapisów dotyczących wsi z klucza cieszyńskiego, którego nie zaktualizowano około 1644 r. O datacji urbarza: M. MORYS-TWAROWSKI, *Dwadzieścia lat później. Datacja „urbarza cieszyńskiego z 1621 r.”*, *Studia Źródłoznawcze* 60, 2022, s. 63–74.

43 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 5.

44 Ibidem, k. 5v.

45 Ibidem, k. 30.

46 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 13, k. 4.

47 APC, KC, sygn. 90 (dawna sygnatura: 1196); Josef MACŮREK, *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století: k dějinám osídlení a hospodářsko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959, s. 372.

48 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 80.

49 Ibidem.

50 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 80v.

51 Ibidem.

52 Ibidem, k. 80.

53 Ibidem, k. 80v.

roku występuje pod nazwiskiem „Sabela”<sup>54</sup>, podobnie we wpisie w księdze gruntowej z 16 III 1653 r.<sup>55</sup> Zmarł przed 27 II 1670 r.<sup>56</sup> Pozostawił wdowę, która żyła jeszcze 21 IV 1678 r., kiedy odbierała ostatnią ratę za grunt w Ligotce Kameralnej<sup>57</sup>. Synem Pawła był **Jerzy Sabela**<sup>58</sup>. Po śmierci ojca wykupił grunt w Ligotce Kameralnej (późniejszy nr 13); odpowiednie oświadczenie złożył 27 II 1670 r. na wielkiej gromadzie<sup>59</sup>. Był żonaty z Anną. Nie żył w 1711 r., kiedy nabycie gruntu na wielkiej gromadzie zatwierdzał jego syn, Jerzy<sup>60</sup>. Ten ostatni w 1742 r. sprzedał grunt (oznaczony później numerem 64) synowi Janowi, co ten potwierdził na wielkiej gromadzie 15 listopada („15 9bris”) 1743 roku<sup>61</sup>.

Wydaje się, że synami Pawła byli również inni Sabelowie, którzy nabyli grunty w Ligotce Kameralnej w drugiej połowie XVII w., czyli **Jakub [I]**, **Tomasz**, **Maciej** i **Adam**, ewentualnie jeszcze **Paweł**, chociaż raczej był to syn Jakuba.

**Jakub Sabela [I]** w 1663 r. odkupił grunt od Jakuba Żurka, co potwierdził na wielkiej gromadzie 6 V 1667 r.<sup>62</sup> Zmarł między 13 III 1676 r. a 21 IV 1678 r., pozostawił wdowę Annę<sup>63</sup>.

**Tomasz Sabela** w 1678 r. nabył grunt należący wcześniej do Jakuba Sabeli [I]<sup>64</sup>, w 1686 r. sprzedał nieruchomość Jerzemu Pacierzowi (transakcja wpisana do księgi gruntowej 6 III 1687 r.), zmarł po 5 II 1692 r.<sup>65</sup>

**Maciej (Maczek, Matys) Sabela** w 1676 r. kupił grunt<sup>66</sup>, zmarł przed 1 VII 1692 r. (wtorek po św. Piotra i Pawła), raczej niedługo przed tą datą. Pozostawił wdowę Zuzannę<sup>67</sup>. Jego syn, Jakub Sabela [II], niepełnoletni w chwili śmierci Macieja, w 1705 r. wykupił ojcowskie gospodarstwo<sup>68</sup>.

**Adam Sabela** w 1676 r. kupił grunt (transakcję zatwierdził dwa lata później na wielkiej gromadzie)<sup>69</sup>. 26 III 1687 r. sprzedał go Adamowi Zientkowi<sup>70</sup>, zmarł po 7 VIII

54 *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr książęcych z 1646 roku*, s. 97.

55 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 80v.

56 Ibidem.

57 Ibidem, k. 81.

58 Ibidem, k. 80v.

59 Ibidem.

60 Ibidem, k. 81v.

61 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 88.

62 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 148.

63 Ibidem, k. 148v–149.

64 Ibidem, k. 149.

65 Ibidem, k. 150.

66 Ibidem, k. 165.

67 Ibidem, k. 165v.

68 Ibidem, k. 166v.

69 Ibidem, k. 73.

70 Ibidem, k. 73v.

1693 r.<sup>71</sup> Zapewne to ten sam Adam Sabela, który 27 III 1686 r. sprzedał inny grunt w Ligołce Kameralnej swojemu synowi, Jerzemu (Jerzy zmarł przed 19 XI 1701 r., kiedy nieruchomość nabył jego syn, Jan)<sup>72</sup>.

Wdowa po nieznanym z imienia Sabeli – jeżeli po którymś znanych przedstawicieli rodu, to najpewniej po Jakubie [I] (ewentualnie po Pawle, wtedy byłaby to jego druga żona) – wyszła za mąż za Adama Sikorę, który 7 XII 1696 r. sprzedał swój grunt w Ligołce Kameralnej pasierbowi, **Pawłowi Sabeli**, i synowi, Adamowi Sikorze młodszemu<sup>73</sup>.

### Jerzy Śmiłowski (†1655) i jego potomstwo

**Jerzy Śmiłowski [I]**, syn Tomasza, 30 I 1629 r. na wielkiej gromadzie przedstawił dokument, na mocy którego nabył od nieżyjącego ojca grunt wójtowski w Śmiłowicach. Spłacał matkę do 1644 r.<sup>74</sup> W urbarzu z 1647 r. występuje jako „Jurek [w domyśle: syn] Tomków” („Gurek Tomkuw”)<sup>75</sup>. Zmarł w 1655 r., przypuszczalnie w sierpniu<sup>76</sup>.

Jego żoną była nieznanego imienia córka Błażeja Zientka (zm. przed 29 I 1629), właściciela gruntu w Śmiłowicach, jak wynika to pośrednio z księgi gruntowej. Grunt po Błażeju odziedziczyli jego synowie, Jakub i Adam Zientkowie, którzy 4 II 1633 r. na wielkiej gromadzie wypłacili pieniądze, „ktore Vogt po manzelcze swey wzał”. Z kolei pod 1636 r. w księdze gruntowej zawarta jest ogólnikowa informacja o kolejnej racie wypłaconej braciom i szwagrom<sup>77</sup>. Tak więc żona Jerzego Śmiłowskiego musiała być krewną (bratanicą?) Jadwigi Ziętkówny ze Śmiłowic, żony Walentego Trzanowskiego, kotlarza w Cieszynie, i matki słynnego pastora Jerzego Trzanowskiego<sup>78</sup>.

Jerzy Śmiłowski [I] miał synów **Pawła**, **Jana [II]** i **Adama** oraz córkę Zofię, która przed 26 II 1663 r. poślubiła Jana Sikorę<sup>79</sup>. Mąż Zofii w imieniu małżonki odbierał raty za wójtostwo w Śmiłowicach. Spłaty trwały długo, po raz ostatni Sikora pojawia się w księdze gruntowej przy tej okazji 17 XII 1687 r.<sup>80</sup>

71 Ibidem, k. 74.

72 Ibidem, k. 173. Synem Jana Sabeli, chałupnika w Ligołce Kameralnej, był Paweł Sabela, żonaty od 21 X 1721 r. z Jadwigą Zagórą z Ligołki Kameralnej: Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie (dalej: BiAT), Metryki ślubów, t. 1, s. 77.

73 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 107.

74 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 5–5v.

75 Andělín GROBELNÝ – Blanka PITRONOVÁ (edd.), *Urbář těšínské komory z r. 1647*, Opava 1960, s. 26 („Jurek Tomkův” – wersja ta jest niczym nieuzasadnioną czechizacją zapisu); *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr księżęcych z 1646 roku*, s. 99 („Gurek Tomkuw”).

76 ZO v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 5v.

77 Ibidem, k. 45v.

78 O Jadwidze Trzanowskiej zob.: Barbara POŁOČKOWA, *Testament Jadwigi Trzanowskiej z r. 1620*, Pamiętnik Cieszyński 5, 1992, s. 85–90; też, *Závěť Hedviky Tržanovské z roku 1620*, Těšínsko 35, 1992, nr 2, s. 8–9.

79 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 6.

80 Ibidem, k. 128.

**Paweł Śmiłowski**, syn Jerzego [I], 26 II 1663 r. odbierał jedną z rat za spadek od ojcu<sup>81</sup>. Ostatnią otrzymał 4 V 1667 r.<sup>82</sup> Już w 1657 r. przejął dawny grunt Wacława Czyranka w Śmiłowicach<sup>83</sup>. Po raz ostatni spłacał go 26 II 1663 r. na tej samej wielkiej gromadzie, na której odbierał część spadku po ojcu<sup>84</sup>. Jednak niedługo potem sprzedał grunt, w każdym razie 4 V 1667 r. Bartosz („Bartek”) Kował na wielkiej gromadzie oświadczył, że „przed 4ma Lethy” kupił grunt od Pawła Śmiłowskiego („Smilowskeho Vogta Syn”)<sup>85</sup>.

**Jan Śmiłowski [I]**, syn Jerzego [I], 26 II 1663 r. odbierał jedną z rat za spadek po ojcu<sup>86</sup>, kolejną 4 V 1667 r.<sup>87</sup>, następne 29 II 1668 r. i 11 III 1669 r., ostatnią 26 II 1670 r.<sup>88</sup> Najpewniej był identyczny z Janem Śmiłowskim, który 5 V 1667 r. oświadczył na wielkiej gromadzie, że przed dwoma laty kupił w Ligotce Kameralnej grunt od Jakuba Koska<sup>89</sup>. 20 IV 1675 r. sprzedał nieruchomość Grzegorzowi Kiszy; ten przestawił odpowiedni akt na wielkiej gromadzie 13 III 1676 r.<sup>90</sup> Jan Śmiłowski zmarł przed 24 III 1682 r., kiedy raty za nieruchomość pobierała wdowa po nim, Anna Śmiłowska<sup>91</sup>.

Synem Jana mógł być **Jan Śmiłowski [II]**, który 13 III 1676 r. na wielkiej gromadzie oświadczył, że w 1675 r. kupił grunt w Ligotce Kameralnej (późniejszy numer 4), należący wcześniej do Adama Tomanowego<sup>92</sup>. Zmarł między 9 a 20 III 1694 r. Jeszcze 9 III 1694 spłacał raty za grunt<sup>93</sup>. Z kolei 14 II 1696 r. na wielkiej gromadzie Adam Zientek wykazał, że 20 III 1694 r. nabył wspomniany grunt od Anny Śmiłowskiej, niewątpliwie wdowy po Janie Śmiłowskim [II]<sup>94</sup>. Prawdopodobnie Adam Zientek był synem Anny Śmiłowskiej z pierwszego małżeństwa, ponieważ na liście spłat za grunt 29 I 1703 i 13 VII 1705 r. pojawia się niewymieniona z imienia matka<sup>95</sup>. To również tłumaczyłoby tak szybką zmianę właściciela gruntu, która nastąpiła w przeciągu najwyżej jedenastu dni od śmierci Jana Śmiłowskiego.

Przypuszczalnie synem Jana Śmiłowskiego [II] był **Jan Śmiłowski [III]**, który 16 XI 1696 r. kupił od Jana Grabowskiego fragment gruntu w Ligotce Kameralnej<sup>96</sup>. Zmarł przed

---

81 Ibidem, k. 6.

82 Ibidem, k. 6v.

83 Ibidem, k. 11v–12v.

84 Ibidem, k. 13.

85 Ibidem.

86 Ibidem, k. 6.

87 Ibidem, k. 6v.

88 Ibidem, k. 7.

89 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 124.

90 Ibidem, k. 125.

91 Ibidem, k. 125v.

92 Ibidem, k. 30v–31.

93 Ibidem, k. 31v.

94 Ibidem, k. 31v–32.

95 Ibidem, k. 32.

96 Ibidem, k. 8.

22 VI 1718 r.<sup>97</sup> Być może padł ofiarą epidemii, która przeszła przez Ligotkę Kameralną w 1716 r.<sup>98</sup> Był żonaty z Ewą, która przez krótki czas gospodarowała na pozostawionym przez męża gruncie. 8 V 1720 r. sprzedała go wdowie Annie Szczepankowej<sup>99</sup>.

### **Adam Šmilowski (†przed 1663) i jego potomstwo**

**Adam Šmilowski**, syn Jerzego [I], 20 III 1656 r. na wielkiej gromadzie oświadczył, że odkupił od ojca grunt wójtowski w Šmilowicach (ojciec zmarł w sierpniu 1655 roku, więc transakcja musiała dojść do skutku wcześniej)<sup>100</sup>. Po raz ostatni raty za grunt w Šmilowicach spłacał 27 III 1659 r.<sup>101</sup> Prawdopodobnie to ten sam Adam Šmilowski, który w kwietniu 1655 r. kupił od Macieja (Maczka) Skupnia grunt w Ligotce Kameralnej<sup>102</sup>. Opuścił go krótko po 21 III 1656 r., kiedy po raz ostatni płacił raty<sup>103</sup>. 11 X 1658 r. „pusty grunt po Adamu Smilowskym” kupił Urban Ploch<sup>104</sup>. Można przypuszczać, że początkowo Adam Šmilowski miał zamiar gospodarować w Ligotce Kameralnej, ale po (nagłej?) śmierci ojca możliwość objęcia rodzinnego gruntu wójtowskiego okazał się bardziej kuszącą opcją. Adam Šmilowski zmarł przed 26 II 1663 r.<sup>105</sup>

Adam miał synów **Jerzego [II]**, Pawła (6 III 1687 r. otrzymał od młodszego brata, Andrzeja, pierwszą spłatę za rodzinny grunt)<sup>106</sup>, Jakuba (6 III 1687 r. otrzymał od młodszego brata, Andrzeja, pierwszą spłatę za rodzinny grunt<sup>107</sup>) i **Andrzeja** oraz córkę Dorotę<sup>108</sup>.

**Jerzy Šmilowski [II]**, syn Adama, został po raz pierwszy wspomniany w księdze gruntowej Šmilowic 26 II 1663 r.<sup>109</sup> 6 III 1687 r. otrzymał od młodszego brata Andrzeja ratę za ojcowski grunt<sup>110</sup>. Znacznie wcześniej przeniósł się do sąsiednich Gutów, gdzie poślubił córkę Andrzeja Pudły, wójta Gutów. Teść, gdy 11 IV 1671 r. przechodził na wymowę, zapewnił mu również na zasadzie dożywocia („wymluwil”) kawałek gruntu („u Bystreho w Zadnim Poli kuseczek zemie”). W księdze gruntowej zidentyfikowano go (w celowniku)

97 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 262.

98 O epidemii pisał A. GROBELNÝ, *Infekce v Komorní Lhotce*, Těšínsko 2, 1959, nr 8, [s. 30].

99 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 262.

100 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 5v; V. PRASEK, *Staré rody na Těšínsku. Dokončení*, s. 82.

101 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 6.

102 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 65–65v; J. CHLEBOWCZYK – B. PITRONOVÁ, *K otázce osídlení*, s. 213; Bedřich HAVLÍČEK, *Kapitola z dějin obce Komorní Lhotky*, Těšínsko 21, 1978, nr 4, s. 13.

103 Z ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 65v.

104 Ibidem, k. 66; J. CHLEBOWCZYK – B. PITRONOVÁ, *K otázce osídlení*, s. 213; B. HAVLÍČEK, *Kapitola z dějin*, s. 13 (omyłkowo jako Poloch).

105 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 6v.

106 Ibidem, k. 7v.

107 Ibidem.

108 Ibidem, k. 6v.

109 Ibidem.

110 Ibidem, k. 7v.

słowami: „Smilowsheho foyta synu”<sup>111</sup>. Grunt wójtowski w Gutach wykupił inny zięć Andrzeja Pudły, Jan Szygut, który spłacił Jerzego Śmiłowskiego 22 II 1672 r.<sup>112</sup>

Jerzy Śmiłowski [II] wprawdzie nie nabył nieruchomości, ale posiadał środki pozwalające starać się o nabycie gruntu (rata za ojcowskie gospodarstwo, spłata od Szyguta, być może jeszcze posag żony). Wczesna wymowa może świadczyć o tym, że ciężko chorował. Można hipotetycznie widzieć w Jerzym [II] Śmiłowskim ojca **Jana [IV]** i **Jerzego [III]** Śmiłowskich, którzy prawdopodobnie byli braćmi (świadkiem na ślubie Jana [V], jedyne go syna Jana [IV], był Andrzej, syn Jerzego [III]) i obaj weszli w posiadanie nieruchomości, zatem musieli posiadać pewien kapitał (nie pozwalał on jednak od razu na nabycie nieruchomości: Jan [IV] kupił grunt zagrodniczy kilka lat po ślubie, Jerzy [III] kilka lub kilkanaście lat po ślubie kupił grunt siedlaczy, ale mocno zadłużony).

**Jan Śmiłowski [IV]** mieszkał w Mistrzowicach (cz. Místřovice). 22 I 1696 r. poślubił Annę Suszowską, pochodzącą z tejże miejscowości. 22 I 1704 r. kupił grunt zagrodniczy tamże<sup>113</sup>. Anna, żona Jana Śmiłowskiego, figuruje na sporządzonej w 1717 r. liście apostatów z parafii w Cierlicku (cz. Těřlicko) (do tej parafii należały Mistrzowice)<sup>114</sup>. Po śmierci Jana pozostawiony grunt objęła na krótko wdowa, Anna. Ich dzieci, syn (Jan [V], ochrzczony 14 XII 1710 r.<sup>115</sup>) i córka (być może to Jadwiga Śmiłowska, córka Jana [IV] i Anny, ochrzczona 23 IX 1705 r.<sup>116</sup>), opuściły wieś („seszli”), więc regent Komory Cieszyńskiej 16 IX 1735 r. sprzedał grunt Andrzejowi Pelarowi i Adamowi Harwotowi (Charwotowi)<sup>117</sup>. 1 III 1737 r. nabywcy sprzedali go Adamowi Pelarowi, który też musiał zagwarantować wymowę wdowie Annie Śmiłowskiej<sup>118</sup>.

Już we wrześniu 1735 r. regent Komory Cieszyńskiej postawił ultimatum, że jeżeli dzieci Śmiłowskiej nie wrócą w ciągu roku i sześciu tygodni stracą należne im udziały. 22 X 1737 r. wprowadzono do księgi gruntowej informację, że „zbielczy nenawratili”<sup>119</sup>. Jan Śmiłowski [V] ostatecznie wrócił do Mistrzowic, być może po wielu latach. 18 XI 1749 r. poślubił Marię Harwot (Charwot), córkę wolnego chłopca z Mistrzowic. Ich córka, Zuzanna (ur. 1757), w 1778 r. wyszła za mąż za Jerzego Pelara, syna wójta Mistrzowic<sup>120</sup>.

111 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 3, k. 7.

112 Ibidem, k. 8. Syn Jana, Jerzy Szygut, jako wójt występuje w urbarzu z 1692 r.: APC, KC, sygn. 2551, k. 152.

113 ZAO, KKT, inv. č. 15, k. 8v.

Ibidem.

ZA v Opavě, KKT, inv. č. 8, umowa włożona między karty 108 i 109.

114 KCC, sygn. SZ DD IX 39/19.

115 ZA v Opavě, SMSK, sign. Ka VII 2, k. 25.

116 Ibidem, k. 11v.

117 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11420, sig. G-271, k. 158-159; Milan ŠMERDA, *Těšinsko před povstáním v roce 1766*, Ostrava 1962, s. 99 (tam jednak błędnie rok 1705 zamiast 1735).

118 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11420, sig. G-271, k. 159.

119 Ibidem, k. 159v.

120 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 380, 848; M. MORYS-TWAROWSKI, *(Pra)Zaolzie. 102 szkice biograficzne*, Czeski Cieszyn 2022, s. 31.

**Jerzy Śmiłowski [III]** w 1714 r. kupił grunt w Ligotce Kameralnej, którego poprzedni nabywca, Jerzy Poliński, nie był w stanie zapłacić wszystkich zobowiązań<sup>121</sup>. W najstarszej księdze gruntowej Ligotki Kameralnej ostatnia spłata Jerzego Śmiłowskiego pochodzi 22 XI 1717 r.<sup>122</sup>, następne raty notowano w kolejnym tomie – grunt spłacił 19 XI 1728 r.<sup>123</sup>

Wspomniany Jerzy Śmiłowski [III] żył prawdopodobnie jeszcze 26 X 1734 r., jak pośrednio wynika to z metryki ślubu jego córki Ewy (zwykle zaznaczano, jeżeli ojciec panny młodej nie żył w chwili ślubu)<sup>124</sup>. Jako zmarły został określony 29 X 1737 r. w metryce ślubu córki, Marii<sup>125</sup>. Informację tę potwierdza pośrednio księga gruntowa Ligotki Kameralnej (zapisano tam adnotację: „zemrzel a wdowa drži 1741”)<sup>126</sup>.

Z małżeństwa z Anną pochodzili (wprost Anna jest potwierdzona tylko jako matka Pawła, Jerzego i Andrzeja, ale jest to jedyna znana żona Jerzego Śmiłowskiego [III]): Jan, żonaty od 2 XI 1728 r. z Ewą Skupień<sup>127</sup>, a później z Jadwigą (zm. 1 V 1777 w Ligotce Kameralnej nr 102)<sup>128</sup>, Maria (określona w metryce ślubu jako starsza córka Jerzego), żona od 29 X 1737 r. Jakuba Grabowskiego z Ligotki Kameralnej<sup>129</sup>, Ewa (określona w metryce ślubu jako średnia córka Jerzego), żona od 26 X 1734 r. Jana Brzeżka z Ligotki Kameralnej<sup>130</sup>, Zuzanna (określona w metryce ślubu jako najmłodsza córka Jerzego), żona od 20 X 1739 r. Jakuba Stefka, syna siedlaka ze Śmiłowic<sup>131</sup>, Jakub, żonaty od 16 XI 1745 r. z Ewą Janacek z Ligotki Kameralnej, w 1747 r. odkupił od matki rodzinny grunt w Ligotce Kameralnej nr 35 (potwierdził transakcję na wielkiej gromadzie w 1750 r.), jako siedlak w Ligotce Kameralnej nr 35 odnotowany w urbarzu z 1770 r.<sup>132</sup>, Paweł (ochrzczony 7 X 1711 roku)<sup>133</sup>, Jerzy (ochrzczony 26 II 1714–30 X 1787), zmarły jako komornik w Ligotce Kameralnej nr 102<sup>134</sup>, Weronika (ur. 23 VII 1721)<sup>135</sup> i Andrzej (ochrzczony 8 VI 1722 roku)<sup>136</sup>, żonaty od 11 X 1761 r. z Anną, wdową po Pawle Szczepońcu<sup>137</sup>.

121 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 50.

122 Ibidem, k. 50v.

123 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 51.

124 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 207.

125 Ibidem, s. 232.

126 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 51.

127 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 141.

128 ZA v Opavě, SMSK, sig. Fr VIII 5, k. 13.

129 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 232.

130 Ibidem, s. 207.

131 Ibidem, s. 256.

132 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 336; ZAO, KKT, inv. č. 11411, sig. G 262, k. 51–51v; F. POPIOLEK, *Ligotka Kameralna*, Czeski Cieszyń 1935, s. 7.

133 BiAT, Metryki chrztów, t. 1, s. 43.

134 Ibidem, s. 91; ZAO, SMSK, sign. Fr VIII 5, k. 92.

135 BiAT, Metryki chrztów, t. 1, s. 196.

136 Ibidem, s. 219.

137 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 577.

### Andrzej Śmiłowski (†przed 1719) i jego potomstwo

**Andrzej Śmiłowski** był prawdopodobnie pogrobowym synem Adama, wójta Śmiłowic, zatem urodził się zapewne krótko po 23 II 1663 r. 6 III 1687 r. na wielkiej gromadzie przedłożył dokument, na mocy którego nabył od matki (wdowy po Adamie) grunt w Śmiłowicach<sup>138</sup>. Jako posiadacz nieruchomości pojawia się w urbarzu z 1692 r.<sup>139</sup> Grunt spłacał do 1717 r.<sup>140</sup> Zmarł przed 1719 r., kiedy jako zmarły został określony w metryce ślubu syna, Jerzego.

Zapewne od śmierci Adama Śmiłowskiego służbę wójtowską w Śmiłowicach pełnił Jan Kiszka, za co w 1669 r. otrzymał dla siebie i swoich potomków zwolnienie z robocizny<sup>141</sup>.

Być może żoną Andrzeja Śmiłowskiego była Zuzanna, katoliczka i wójtowa ze Śmiłowic, zmarła 23 VI 1735 r. według metryki zgonu w wieku 90 lat („Susanna cath. judicissa ex Smilowiz 90 an. omnibus Sacramentis provisa”)<sup>142</sup>. Wiek osób starszych zwykle zawyżano, więc Zuzanna równie dobrze w chwili zgonu mogła mieć 70 lat.

Dziećmi Andrzeja byli Jerzy Śmiłowski, żonaty od 15 X 1719 r. z Zuzanną Olszą, córką pólśiedlaka ze Śmiłowic<sup>143</sup>, Jadwiga Śmiłowska, której mężem 22 VII 1721 r. został Jerzy Bartoniek, chałupnik z Ligotki Kameralnej<sup>144</sup>, oraz Andrzej Śmiłowski, żonaty od 18 X 1735 r. z Anną Skupień, córką chałupnika z Ligotki Kameralnej<sup>145</sup>.

### Jerzy Młynarz (†1615–1627) i jego potomstwo

**Jerzy Młynarz**, brat Tomasza Śmiłowskiego, około 1593 r. odkupił od ojca, Łukasza Młynarza, grunt w Śmiłowicach. Zmarł między 6 VIII 1615 a 1627 r. Wdowa po nim żyła jeszcze 16 I 1630 r.<sup>146</sup>

Z ksiąg gruntowych wynika, że pozostawił dziewięcioro dzieci. Byli to **Wacław Młynarz** oraz spłacani przez Wacława (lub wdowę po nim): **Adam Czadzidło**, Anna (spłacona 11 III 1636 r.)<sup>147</sup>, Małgorzata (wzięła 11 III 1636 r. większą kwotę niż wyliczona 1/8 całości spłat, być może w związku z zamążpójściem)<sup>148</sup>, Dorota (w 1644 r. mieszkała

138 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 7v. W literaturze błędnie podaje się 1684 rok: V. PRASEK, *Staré rody na Těšinsku. Dokončení*, s. 82.

139 APC, KC, sygn. 2551, k. 186.

140 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 8v.

141 F. POPIOŁEK, *Historia osadnictwa*, s. 214. W 1687 r. Jan Kiszka sprzedał grunt synowi, Adamowi Kiszy: ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 128. Tenże Adam Kiszka w urbarzu z 1692 r. występuje jako wójt Śmiłowic: APC, KC, sygn. 2551, k. 186.

142 ZA v Opavě, SMSK, sig. Ja VI 4, k. 24.

143 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 59.

144 Ibidem, s. 76.

145 Ibidem, s. 217. Przypuszczalnie zmarł najpóźniej w pierwszej połowie 1749 r., bo 24 VIII 1749 r. Anna, wdowa „po nieboszczyku Ondrzejowi Smyłowskiemu byw[iałym] chałupniku w Śmiłow[icach]”, poślubiła Jakuba Sabelę, syna młynarza z Ligotki Kameralnej; ibidem, s. 374.

146 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20.

147 Ibidem, k. 20v.

148 Ibidem, k. 20–20v.

w Gutach)<sup>149</sup>, Jakub (spłacany w 1644 r., zapewne identyczny z Kubaszkim Młynarzem, spłacanym do 1672 r.)<sup>150</sup>, **Klemens (Klimaszek)** (mieszkał w Trzyciezu w 1644 r.)<sup>151</sup>, Jadwiga (spłacana 13 III 1653 r.)<sup>152</sup> i Zuzanna (spłacana 13 III 1653 r.)<sup>153</sup>. Wątpię, aby synami Jerzego Młynarza byli (wtedy zmarliby zapewne przed ojcem, a najpóźniej przed 11 III 1636 r.) Tomasz Młynarz i Walek Młynarzów ze Śmiłowic, wymienieni w 1626 r. na liście „Walachów mustrowanych”<sup>154</sup>. Skłaniam się do identyfikacji Tomasza Młynarza z Tomaszem Czyżem, w tym czasie właścicielem drugiego młyna w Śmiłowicach (Walek byłby zatem jego synem).

**Wacław Młynarz** w 1627 r. odkupił od matki grunt w Śmiłowicach<sup>155</sup>. Zmarł między 1644 a 13 III 1653 r.<sup>156</sup>, wdowa po nim żyła jeszcze 8 IV 1654 r.<sup>157</sup> Tego dnia rodzinny grunt odkupił ich syn, Jakub Młynarz, który jednak zbiegł między 26 II 1663 a 1666 r.<sup>158</sup> Żona Jakuba Młynarza 29 IX 1666 r. sprzedała grunt Jerzemu Młynarzowi, być może bratu Jakuba<sup>159</sup>. Jerzy Młynarz 2 III 1676 r. odsprzedał nieruchomości Szymonowi Hrackiemu<sup>160</sup>. Być może synem Jakuba albo Jerzego był Jan Młynarz, zamieszkały w Ligołce Kameralnej, którego syn Andrzej 13 VII 1710 r. poślubił Zuzannę Bartoniek z tej samej miejscowości<sup>161</sup>.

**Adam Młynarz** w 1629 r. kupił grunt w sąsiedniej Ligołce Kameralnej i ożenił się z wdową po Janie Czadzidle, poprzednim właścicielu. W księdze gruntowej Ligołki w 1645 r. występuje jako „Adam Młynarz ze Smyłowicz”, chociaż ani nie był młynarzem, ani nie mieszkał w Śmiłowicach, z kolei w 1652 r. jako „Adam Młynarz Fogt Elhotsky”<sup>162</sup>. W księdze gruntowej Śmiłowic w latach 1632<sup>163</sup> i 1644<sup>164</sup> występuje jako **Adam Czadzidło**. Również urbarzu z 1647 r. został zanotowany jako „Adam Czadyłko od młynka”, z czego wysuwano wnioski, jakoby istniał wówczas młyn w Ligołce Kameralnej. Być może istniał, ale w tym określeniu chodziło raczej o młyn w Śmiłowicach<sup>165</sup>.

149 Ibidem, k. 20v.

150 Ibidem, k. 20v, 22v.

151 Ibidem, k. 20v.

152 Ibidem.

153 Ibidem.

154 APC, KC, sygn. 1196; J. MACŮREK, *Valaši v západních Karpatech*, s. 372.

155 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20.

156 Ibidem, k. 20v.

157 Ibidem, k. 20v–21.

158 Ibidem, k. 21v.

159 Ibidem.

160 Ibidem, k. 22v.

161 BiAT, Metryki ślubów, t. 1, s. 4.

162 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 9–10. Z błędami o Adamie Młynarzu pisał Bedřich HAVLÍČEK, *Pohled do dějin zaniklého fojství v Komorní Lhotce čp. 51. Kapitola z minulosti obce*, Těšínsko 23, 1980, nr 4, s. 22–26, cit. s. 23, który uznał go za brata Jana Czadzidy i mylnie interpretował określenie „młynarz”.

163 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20.

164 Ibidem, k. 20v.

165 *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr książęcych z 1646 roku*, s. 95; J. CHLEBOWCZYK – B. PITRONOVÁ, *K otázce osídlení*, s. 207.

Adam 5 III 1680 r. sprzedał grunt wójtowski w Ligołce Kameralnej swojemu synowi, **Jerzemu Czadzidle**<sup>166</sup>. Jerzy zmarł krótko potem, pozostawiając wdowę Magdalенę i córkę Annę (ur. 1681). Z wdową ożenił się Bartłomiej (Bartosz) Wałach, który adoptował Annę, a 6 III 1684 r. wykupił grunt wójtowski w Ligołce Kameralnej<sup>167</sup>. Być może Anna Czadzidło wyszła za mąż za Jana Gromnicę, nazwanego w księdze gruntowej zięciem Bartłomieja Wałacha. Gromnica w 1711 r. kupił nieruchomość w Ligołce Kameralnej<sup>168</sup>.

### **Klimoszowie (Klimaszowie) z Trzycieża – hipotetyczna boczna linia Śmiłowich**

Tylko hipotetycznie można powiązać z opisywanym rodem dziedzicznych wójtów Śmiłowic rodzinę nazwiskiem Klimosz (Klimasz) z Trzycieża<sup>169</sup>.

Wspomniany wyżej **Klemens (Klimaszek)**, syn Jerzego Młynarza, mieszkał w Trzycieżu w 1644 r.<sup>170</sup> Dla odtworzenia genealogii rodów zamieszkujących w tym czasie Trzycież brak źródeł, bo księgi metrykalne miejscowej parafii zachowały się dopiero od 1720 r., a najstarsze księgi gruntowe i inne dokumenty przechowywane przez szlacheckich właścicieli wioski spłonęły w 1752 r.<sup>171</sup>

Historyk Franciszek Popiołek opublikował listę nazwisk zamieszczoną w urbarzu z 1691 r., gdzie pojawia się dwóch posiadaczy gruntów nazwiskiem Klimasz. Jeden z nich miał w swoim ręku grunt siedlaczy, drugi chałupniczy<sup>172</sup>. Wydaje się, że właściwa forma nazwiska brzmiała Klimosz, bowiem taka wynika z zapisów z późniejszych o kilka dekad ksiąg metrykalnych parafii w Trzycieżu<sup>173</sup>.

To jednak kwestia w tym wypadku drugorzędna, bo niezależnie od wariantu nazwisko pochodzi od imienia Klemens. Z pewnością mieszkańców Trzycieża w 1644 r. konfundował fakt, że Klimaszek Młynarz nie był młynarzem, lecz synem młynarza i to nie z Trzycieża, lecz z pobliskich Śmiłowic. Zdecydowanie lepiej identyfikowało go rzadkie imię, które w XVIII w. nie pojawia się na terenie całej parafii w Trzycieżu (w każdym razie nie nosił go żaden mężczyzna, który w latach 1725–1784 brał ślub na terenie parafii).

166 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 10v; B. HAVLÍČEK, *Pohled do dějin*, s. 23.

167 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 11v; F. POPIOŁEK, *O przeszłości Ligołki Kameralnej i jej byłym dziedzicznym wójcie*, Kalendarz Zwrotu 1957, s. 94; B. HAVLÍČEK, *Pohled*, s. 23. Bartłomiej Wałach jako wójt Ligołki występuje w urbarzu z 1692 r.: APC, KC, sygn. 2551, k. 167.

168 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 4, k. 12. W metrykach parafii ewangelickiej w Cieszynie pojawia się Jan Gromnica z Ligołki Kameralnej, który ze swoją żoną Anną miał córkę Zuzannę (chrzest 23 II 1713 r.); BiAT, Metryki chrztów, t. 1, s. 67.

169 Nazwisko Klimosz/Klimasz w XVI i XVII w. występowało też w innych miejscowościach Księstwa Cieszyńskiego: W. MILERSKI, *Nazwiska cieszyńskie*, s. 176.

170 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 15, k. 20v.

171 ZA v Opavě, KKT, inv. č. 16, k. 2.

172 F. POPIOŁEK, *Wieś Trzycież, jej poddani i powinności (na podstawie urbarza z r. 1691)*, Szynidzioly 1947, nr 1, s. 3. Nie udało mi się ustalić miejsca przechowywania oryginału.

173 ZA v Opavě, SMSK, sig. Ja VI 3, k. 7, 19, 26, 30, 32. Współcześnie w Polsce nazwisko Klimosz jest charakterystyczne dla powiatu cieszyńskiego; *Klimosz*, in: Nazwiska w Polsce, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/KLIMOSZ> (dostęp 6. 10. 2025). Nazwisko Klimasz współcześnie najczęściej występuje na terenie Rzeszowa i powiatu rzeszowskiego; *Klimasz*, in: Nazwiska w Polsce, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/KLIMASZ> (dostęp 6. 10. 2025).

Biorąc pod uwagę powyższe, zupełnie uprawniona jest hipoteza, że synów Klimaszka Młynarza z Trzycieża nazywano Klimoszami (Klimaszami) i to określenie stało ich nazwiskiem.

### Podsumowanie

Powyższy wywód, pełen imion i dat, może wydawać się nużący, ale stanowi dobre *case study*, jak odtwarzać powiązania rodzinne starych rodów chłopskich z dawnego Księstwa Cieszyńskiego (przy popularności badań genealogicznych nie jest to wcale niszowe zagadnienie). Przede wszystkim widać problem z labilnością nazwisk. Przedstawiony ród używał co najmniej czterech (Śmiłowski, Młynarz, Sabela, Czadzidło), a przypuszczalnie sześciu nazwisk (Wałach – córka Czadzidły po adopcji zapewne używała nazwiska ojczyma, Klimasz/Kimosz), oprócz tego w źródłach pojawia się kilka określeń, które nie znając pełnego kontekstu, mogłyby być za nazwiska poczytane (Fojt, Fojtów, Tomków).

Labilność nazwisk nie była jednak ani przypadkowa, ani chaotyczna. „Podstawowymi” nazwiskami były Młynarz i Śmiłowski: po podziale rodzinnych posiadłości, gdy jednemu z braci przypadł młyn, a drugiemu grunt wójtowski w Śmiłowicach, wybór tych określeń zdaje się oczywisty. Nazwisko Śmiłowski zwykle utrzymuje się nawet po migracjach do innych miejscowości, bo wiadomo, że chodzi o przedstawicieli rodu wójtowskiego ze Śmiłowic. W tym kontekście zagadką jest nazwisko Sabela. Zapewne było ono przydomkiem (w znaczeniu przezwiska związanego z konkretną osobą), tym bardziej, że wcześniej nie było notowane w Księstwie Cieszyńskim<sup>174</sup>. Możliwe, że trudno było w inny sposób odróżnić dwóch Pawłów Śmiłowskich (synów „wójta śmiłowskiego”), stryja i bratanka<sup>175</sup>.

Młynarz, czyli nazwisko nawiązujące do nazwy pospolitej, w nowym miejscu zamieszkania musiało rodzić nieporozumienia, stąd pojawienie się nazwiska Czadzidło. Geneza tego ostatniego jest łatwa do wyjaśnienia, bowiem przejęcie nazwiska po pierwszym mężu wdowy, wnoszącej „w posagu” (chodzi o posag w potocznym znaczeniu, stąd cudzysłów) gospodarstwo zmarłego, było w warunkach (nie tylko) cieszyńskiej wsi nierzadką formą zmiany nazwiska<sup>176</sup>.

174 Wzmianka o Pawle Sabeli jest najstarszą znaną o tym nazwisku na Śląsku Cieszyńskim: W. MILERSKI, *Nazwiska cieszyńskie*, s. 271.

175 W formułowaniu hipotez nie pomaga fakt, że etymologia nazwiska Sabela pozostaje niejasna. W. MILERSKI, *Nazwiska cieszyńskie*, s. 271, podaje, że nazwisko utworzono od „sabel” (w prasłowiańszczyźnie: „kur, kogut”). Według bazy prowadzonej przez Instytut Języka Polskiego jest to nazwisko wywodzące się od niemieckiej nazwy osobowej Sabel (średnioniemiecki „zabel” = „sobol”) lub od imienia Sobiesław; *Sabela*, in: *Nazwiska w Polsce*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/SABELA> (dostęp 28. 10. 2025).

176 Por. Kazimierz ORZECOWSKI, *Zmienność chłopskich nazwisk na Górnym Śląsku w XIX wieku*, *Sobótka. Śląski Kwartalnik Historyczny* 12, 1957, nr 4, s. 557–559; Henryk BOREK – Urszula SZUMSKA, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, Warszawa – Wrocław 1976, s. 69 (tu akurat o używaniu nazwiska żony); Marek GÓRNY, *Rodzina chłopska w świetle swoich antroponimów. Studia nad kulturą nazewnictwa wsi pałuckiej w XVII wieku*, Wrocław 1993, s. 64.

Lista nazwisk używanych przez przedstawicieli najstarszego rodu wójtów Śmiłowic może być dłuższa. Śmiłowscy, którzy zbiegli z Księstwa Cieszyńskiego (dwa przypadki udało się wychwycić w księgach gruntowych), w nowym miejscu zamieszkania mogli ukrywać swoją tożsamość, używając fałszywego nazwiska (zapewne przypadkowo dobranego), albo byli określani ogólnikowo jako Ślązacy (np. na Morawach popularne jest nazwisko Slezák, z kolei analogicznie na Śląsku Cieszyńskim pojawiają się nazwiska Morawiec i Polok). Czasami jednak zachowywano nazwisko, przykładowo we wsi Matúškovo w Królestwie Węgierskim (obecnie na Słowacji) 29 VII 1775 r. zmarł Adam Śmiłowski („Adamus Smilovsky”), „akatolik” liczący 60 lat, najpewniej potomek opisanej tutaj rodziny<sup>177</sup>.

Analiza przypadku rodu Śmiłowskich/Młynarzy/Czadzidłów/Sabelów jest wprawdzie ograniczoną próbką, ale w moim przekonaniu na tyle reprezentatywną, że można sformułować kilku wniosków o charakterze ogólnym:

1) nazwiska chłopskie w Księstwie Cieszyńskim ukształtowały się najpóźniej w pierwszej połowie XVI wieku, chociaż można podejrzewać, że nastąpiło to wcześniej (wydaje się, że decydującym faktorem nie był rozwój wczesnonowożytnej administracji, ale ograniczony – zapewne przez czynniki kościelne – wybór w zakresie imiennictwa, w efekcie czego zanikły „imiona rodowe”, niektóre tylko przetrwały w formie reliktovej jako nazwiska),

2) nazwiska były dziedziczone w linii męskiej,

3) w sytuacji, gdy dotychczasowe nazwisko mogło wprowadzać w błąd wiejską społeczność, ulegało zmianie (zbieżność imienia i nazwiska traktowano jako wprowadzającą w błąd jedynie w wyjątkowych sytuacjach),

4) zmieniając nazwisko albo przyjmowano je po powinowatym, który był poprzednim właścicielem nieruchomości (pierwszy mąż żony ewentualnie teść), albo przydomek (osobisty) stawał się nazwiskiem,

5) okazją do zmiany nazwiska była również adopcja, chociaż zjawisko jest to niezwykle trudne do wychwycenia,

6) osoby sporządzające źródła (zwłaszcza urbarze) rezygnowały z zapisu nazwiska, jeżeli nie było im potrzebne do identyfikacji danej osoby, co może sprawiać mylne wrażenie braku nazwisk w danym okresie.

Ostatni wniosek sprawił, że uderzyło mnie stwierdzenie, odnalezione w polskiej literaturze przedmiotu: „Czas powstania nazwisk chłopów jest bardzo różny, w zależności od regionu Polski. Na Śląsku i w Wielkopolsce nazwiska bogatych kmieci sięgają zwykle połowy XVII wieku, a niekiedy nawet XVI wieku”<sup>178</sup>. Tymczasem, jak wskazano

177 Metryka zgonu parafii rzymskokatolickiej w miejscowości Matúškovo 1774–1856, s. 2 (stara paginacja). Księga według opisu na stronach Family Search powinna znajdować się w Śtátny oblasťný archív Bratislava, korzystałem z wersji online: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y39F-KJT?wc=9P3F-BZS%3A107654301%2C108072301%2C132809701%2C132816201&cc=1554443> (dostęp: 14. 11. 2023).

178 Mirosław BORUTA, *Nazwisko: tożsamość i więzi rodzinne. Interdyscyplinarne konteksty socjologii rodziny*, Kraków 2008, s. 127.

w niniejszej rozprawie, w Księstwie Cieszyńskim możemy mówić o co najmniej pierwszej połowie XVI w. Czy więc dawne Księstwo Cieszyńskie wyróżniało się w tym aspekcie? A może to tylko wrażenie, które zweryfikują analogiczne studia dla innych regionów?

Na zakończenie chciałbym podzielić się pewną refleksją metodologiczną. Punktem wyjścia dla niniejszej rozprawy były dociekania genealogiczne, dopiero później wzbogacone o analizę kwestii związanych z antroponimami. Jest to pewnego rodzaju wariacja metody wrocławskiego historyka Marka Górnego, który analizował zagadnienia związane z antroponimią chłopów w epoce nowożytnej, wykorzystując księgi metrykalne i niejako przy okazji rekonstruując genealogię wybranych rodów<sup>179</sup>.

W obu przypadkach *case studies* pozwoliły na sformułowanie wniosków dotyczących powstania i funkcjonowania chłopskich nazwisk. Jeśli chodzi o wspomniane zagadnienie badawcze, jest to zdecydowanie lepsza metoda niż popularne w językoznawstwie tworzenie korpusów nazwisk, zwykle wypisywanych mechanicznie ze źródeł i okraszonych nieraz przypadkowymi etymologiami (w żadnych wypadku nie podważam sensu tworzenia korpusów nazwisk, które są pomocne w badaniu innych kwestii). Za to ze sceptycyzmem odnoszę się do poświęconych antroponimii esejów przedstawianych jako artykuły naukowe z obszaru lingwistyki kulturowej, onomastyki i literaturoznawstwa, które sprawiają wrażenie zawieszonych w chronologicznej próżni.

***Kdy se utvořila a jak se vyvíjela rolnická příjmení v Těšínském knížectví? Případ rodiny Šmilowských (Shrnutí)***

Ačkoliv analýza případu rodiny Šmilowských představuje omezený vzorek, je dostatečně reprezentativní, aby bylo možné formulovat několik závěrů obee povahy. Rolnická příjmení v Těšínském vévodství vznikla nejpozději v první polovině 16. století, i když lze předpokládat, že vznikla již dříve (zdá se, že rozhodujícím faktorem nebyl rozvoj raně novověké správy, ale omezený – pravděpodobně církevní – výběr jmen, v důsledku čehož zmizela „rodová jména“, z nichž některá přežila pouze v reliktní podobě jako příjmení). Příjmení se dědila po mužské linii. V situaci, kdy mohlo existující příjmení vést k záměně v rámci vesnické komunity, bylo změněno (shoda křestního jména a příjmení byla považována za matoucí pouze ve výjimečných případech). Při změně příjmení bylo buď převzato po příbuzném, který byl předchozím vlastníkem majetku (první manžel nebo tchán manželky), nebo se příjmení stalo osobní přezdívkou. Adopce byla také příležitostí ke změně jména, i když tento jev je velmi obtížné odhalit. Sestavovatelé zdrojů vynechali příjmení, pokud je nepotřebovali k identifikaci dané osoby, což může vyvolat zavádějící dojem, že v daném období příjmení neexistovala.

**Použité zdroje:**

**Archivní prameny:**

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie

Komora Cieszyńska

Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie

Książnica Cieszyńska w Cieszynie

Štátny oblastný archív Bratislava

Metryka zgonu parafii rzymskokatolickiej w miejscowości Matúškovo 1774–1856

<sup>179</sup> M. GÓRNY, *Rodzina chłopska*.

Zemský archiv v Opavě

Sbírka matrik Severomoravského kraje

Slezský stavovský archiv

Urbariální komise slezská v Opavě

Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské

## Literatura:

Henryk BOREK – Urszula SZUMSKA, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, Warszawa – Wrocław 1976.

Mirosław BORUTA, *Nazwisko: tożsamość i więzi rodzinne. Interdyscyplinarne konteksty socjologii rodziny*, Kraków 2008.

Jan BRODA, *Z dziejów starej granicznej wsi Guty*, Kalendarz Głosu Ludu 1947, s. 86.

Ludwik BROŻEK, *O Janie z Oldrzychowic Milikowskim i jego kontaktach z Lelewelem, Mickiewiczem i krajem*, Kalendarz Zwrotu 1956, s. 79.

L. BROŻEK, *Zbójnickie sprawy i dokumenty*, Kalendarz Zwrotu 1955, s. 127.

Irena CICHÁ, *Smilovice. Z historie obce = Šmilovice. Z historii gminy*, Český Těšín 2009.

Ján ČAPLOVIČ, *K životopisu J. Třanovského*, Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 10, 1936, s. 142.

Václav DAVIDEK, *Osídlení Těšínska Valachy. Studie podle urbárů panství z let 1577, 1621, 1692 a 1755*, Praha 1940.

Wacław GOJNICZEK, *Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653)*, Katowice 2014.

Halszka GÓRNY, *Imiona słowiańskie z członami lubo-, -lun, miło-, -mił w toponimii Polski*, Słowo. Studia językoznawcze 10, 2019, s. 71–72.

Marek GÓRNY, *Rodzina chłopska w świetle swoich antroponimów. Studia nad kulturą nazewnictwa wsi pałuckiej w XVII wieku*, Wrocław 1993.

Andělín GROBELNÝ, *Infekce v Komorní Lhotce*, Těšínsko 2, 1959, nr 8, [s. 30].

Andělín GROBELNÝ – Blanka PITRONOVÁ (edd.), *Urbár těšínské komory z r. 1647*, Opava 1960.

Bedřich HAVLÍČEK, *Pohled do dějin zaniklého fojství v Komorní Lhotce čp. 51. Kapitola z minulosti obce*, Těšínsko 23, 1980, nr 4, s. 22–26.

Ladislav HOSÁK, *Historický mistopis okresu Český Těšín. 2. část*, Těšínsko 2, 1959, nr 5, s. 5–12.

Józef CHLEBOWCZYK – Blanka PITRONOVÁ, *K otázce osídlení a zalidnění Těšínských Beskyd na příkladě Komorní Lhotky*, Slezský sborník 60, 1962, 2, s. 203–222.

Grzegorz JAWOR, *La colonisation valaque sur les versants nord des Carpates pendant le Petit Âge Glaciaire (aux XVe et XVIe siècles)*, Balcanica Posnaniensia 25, 2018, s. 251–268.

Radim JEŽ, *Listiny těšínských knížat renesančního věku. Rekonstrukce knihy „Matrica privilegiorum ab anno 1558”*, Český Těšín 2010.

R. JEŽ, *Těšínské knížecí panství z pohledu dvou urbariálních sumářů z let 1567 a 1594*, Těšínsko 65, 2022, nr 1, s. 59–96.

R. JEŽ, *Urbár těšínské komory a smlouva knížete Václava II. s Annou Braniborsko-Ansbašskou z roku 1518*, Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 18, 2007, s. 107–136.

Klimasz, in: *Nazwiska w Polsce*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/KLIMASZ> (dostęp 6. 10. 2025).

Klimosz, in: *Nazwiska w Polsce*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/KLIMOSZ> (dostęp 6. 10. 2025).

Michał KOPCZYŃSKI, *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1998.

Zofia KOWALIK-KALETA, *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, Warszawa 2007.

Zofia KOWALIK-KALETA – Leonarda DACEWICZ – Beata RASZEWSKA-ŻUREK, *Słownik najstarszych nazwisk – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w Historii nazwisk polskich tom I*, Warszawa 2007.

Miloslav KROČEK, *Fojti na frýdeckém panství*, Těšínsko 45, 2002, nr 4, s. 1–9.

M. KROČEK, *Fojti na frýdeckém panství. 2. část*, Těšínsko, 46, 2003, nr 1, s. 1–7.

Józef LONDZIN, *O naszych śląskich zbójcach*, Gwiazdka Cieszyńska 1923, 11, s. 1.

Josef MACŮREK, *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století: k dějinám osídlení a hospodářsko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959.

Władysław MILERSKI, *Genealógia rodu Tranovských*, Genealogicko-Heraldický Hlas 3, 1993, nr 1, s. 23–28.

W. MILERSKI, *Nazwiska cieszyńskie*, Cieszyn 1996.

Michael MORYS-TWAROWSKI, *Dwadzieścia lat później. Datacja „urbarza cieszyńskiego z 1621 r.”*, Studia Źródłoznawcze 60, 2022, s. 63–74.

M. MORYS-TWAROWSKI, *Genealogia Jerzego Trzanowskiego*, in: *Śląska linia Sunneghów na Państwie Bielskim (1592–1724)*. W 300. rocznicę śmierci Juliusza Gottlieba Sunnegha (1665–1724), ostatniego przedstawiciela rodu na bielskim zamku, ed. Grzegorz Madej, Bielsko-Biała [praca przygotowywana do druku].

Robert MRÓZEK, *Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego*, Katowice – Bielsko-Biała 1984.

M. MORYS-TWAROWSKI, *(Pra)Zaolzie. 102 szkice biograficzne*, Czeski Cieszyn 2023.

M. MORYS-TWAROWSKI, *Szebesta Andrzej zwany Ondraszkiem (1680–1715), zbójnik ze Śląska Cieszyńskiego, bohater licznych podań*, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 47, Warszawa – Kraków 2011, s. 581.

Kazimierz ORZECZOWSKI, *Zmienność chłopskich nazwisk na Górnym Śląsku w XIX wieku*, Sobótka. Śląski Kwartalnik Historyczny 12, 1957, n. 4, s. 557–559.

Idzi PANIC, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu (do 1528 roku)*, Cieszyn 2015.

I. PANIC (ed.), *Urbarz cieszyński z 1577 r.*, Cieszyn 2001.

I. PANIC (ed.), *Urbarz Cieszyński z 1621 r.*, Cieszyn 2003.

I. PANIC (ed.), *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr książęcych z 1646 roku*, Cieszyn 2005.

Milan PASTRŇÁK, *Úvahy o nejstarší historii obcí Bludovice*, 19. 04. 2015, <https://www.obrazyzkroniky.cz/clanky/bludovice/uvahy-o-nejstarsi-historii-obci-bludovice.html> (dostęp: 27.08.2025).

Barbara POLOCZKOWA, *Testament Jadwigi Trzanowskiej z r. 1620*, Pamiętnik Cieszyński 5, 1992, s. 85–90.

B. POLOCZKOWA, *Závěť Hedviky Trzanovské z roku 1620*, Těšínsko 35, 1992, nr 2, s. 8–9.

Franciszek POPIOŁEK, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939.

F. POPIOŁEK, *Ligotka Kameralna*, Czeski Cieszyn 1935.

F. POPIOŁEK, *O przeszłości Ligotki Kameralnej i jej byłym dziedzicznym wójcie*, Kalendarz Zwrotu 1957, s. 94.

F. POPIOŁEK, *Wieś Trzycież, jej poddani i powinności (na podstawie urbarza z r. 1691)*, Szynclioły 1947, nr 1, s. 3.

Vincenc PRASEK, *Gruntovní a sirotčí registra na Těšínsku* 6, 1907.

V. PRASEK, *Staré rody na Těšínsku. Dokořeni*, Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakovslaví a ostatní pomocné vědy historické 1, 1946, n. 4, s. 81–83.

*Prostřední mlýn* [Smilovice], <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/9815-prostredni-mlyn> (dostęp: 13. 11. 2025).

*Sabela*, in: *Nazwiska w Polsce*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/SABELA> (dostęp 28. 10. 2025).

Janusz SPYRA, *Conversion of Jews in Cieszyn Silesia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, in: *Jews in Silesia*, ed. Marcin Wodziński – Janusz Spyra, Kraków 2001, s. 33–55.

Jiří STIBOR, *Těšínska šlechta v proměnách staletí*, in: *Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století) = Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek)*, ed. Jiří Brňovják – Wacław Gojniczek – Aleš Zářícký, Ostrava – Katowice 2011, s. 71–106.

Jiří STIBOR – Karel MÜLLER, *Falešný rytíř Jan Jeřábek z Mořkova*, Těšínsko 42, 1999, n. 4, s. 1–8.

Jan STONAWSKI, *Kronika rodu Stonawskich z Lesznej. Część pierwsza – nasz dom*, Zwrot 2022, nr 9, s. 32.

Oldřich VOJKOVSKÝ, *Rodokmen rodu Vojkovských*, Rajhradice 1986 (maszynopis dostupný w: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, sig. R 344).

Maciej WOŹNY, *Rycerstwo opolskie do połowy XV wieku*, Katowice 2020.

Dr Michael Morys-Twarowski  
Soukromý badatel  
[morystwarowski@gmail.com](mailto:morystwarowski@gmail.com)